

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата філософських наук
Папаяні Івана Володимировича
на дисертацію
Филиповича Георгія Даниловича
«РЕЛІГІЯ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
УКРАЇНЦІВ В ДІАСПОРІ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.11. – релігієзнавство

Глобальні процеси сучасності і пов'язані з ними трансформації змінюють традиційну систему буття людини. Вони роблять її відкритою до зовнішніх впливів, які, в свою чергу, розмивають культурні кордони, переформатовують етнічну й релігійну самобутність, розривають усталені соціальні зв'язки. Невід'ємною складовою глобалізації є міграція. Мільйони людей відповідаючи на виклики сучасності зриваються з місць традиційного існування й розпоршуються на теренах глобального світу.

Що стає головним для актуалізації власного культурного простору мігрантом на новому місці? До яких традиційних інституцій звертається людина щоб означити свою ідентичність? Як і через які символи вона конструює й презентує себе й головне ким в соціальному, культурному й економічному плані себе бачить? На нашу думку, це є базові проблемні питання, які намагається дослідити сучасна гуманітарна наука, для того щоб зрозуміти сутність такого феномену як міграція.

Рухаючись в фарватері світової наукової проблематики українська гуманітаристика актуалізує свій вклад в розробку означених вище проблемних питань. Наочним прикладом тому є робота Георгія Филиповича, яка присвячена проблемі релігійної ідентичності української діаспори.

Феномен ідентичності вже більш ніж півстоліття бентежить думки науковців, стимулює до дій політиків та громадських діячів, мотивує до діалогу релігійних лідерів. В сучасному глобалізованому світі релігія є вагомим чинником у процесі формування ідентичності. Кінець ХХ століття демонструє її повернення на авансцену глобально-світового і локально-регіонального буття саме в такому контексті.

Якщо спостерігати за розвитком теми релігійної ідентичності в суто науковому дискурсі то складається враження, що нібито все, що стосується цього феномену вже вивчено й розкладено по методологічних полицях, занесено в архіви, узагальнено й теоретично обґрунтовано, завдяки чому написано безліч наукових праць й видано

великий масив літератури. Однак, зазначена тема не йде з порядку денного глобально-світового й локально-українського буття, а тому знов і знов отримує нові сенси для наукових розвідок.

Узагальнюючи можна стверджувати, що тема дисертаційної роботи Георгія Филиповича є актуальною, а сам автор специфічним науковцем, який працює на межі таких гуманітарних дисциплін як релігієзнавство, історія, етнологія й соціологія, що дає йому можливість застосовувати широку методологічну базу, віднайти особливий кут зору на проблематику та запропонувати унікальний стиль дослідження.

Дисертаційне дослідження містить всі необхідні структурні елементи: вступ, загальну частину, висновки, перелік джерел і літератури, додатки. Автор досить чітко окреслює актуальність та проблему роботи, характеризує стан наукової розробки, формулює мету та завдання дослідження. Аналіз ґрунтується на комплексі наявних джерел та літератури, а висновки роботи відповідають окресленій меті та завданням.

Перший розділ дисертації **«Аналітичний огляд літератури з проблеми ідентифікаційної ролі релігії та методологія дослідження»**, присвячено комплексному аналізу вітчизняної та зарубіжної традиції осмислення актуалізованої в дисертаційному дослідженні проблематики. Автор розглядає методологічні підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників до таких базових для дисертації феноменів, як релігійна ідентичність та діаспора. На підставі цього розлогого аналізу дисертантом робиться спроба їх унікально-авторського розуміння та концептуалізації, а також напрацьовується та визначається загально-методологічна стратегія роботи. Слід відмітити, що полемізуючи з низкою дослідників феномену діаспори автор впевнено доводить, що комплексний підхід до вивчення цього явища не може бути здійснений у повній мірі без врахування його релігійної складової. Нехтування цим важливим елементом у конструюванні ідентичності, на думку автора, звужує аналітичний потенціал тих, що існують зараз, а також майбутніх, досліджень, які стосуватимуться розробки проблеми ідентичності українців діаспори.

У другому розділі **«Українські Церкви в контексті історії і спільнотного життя діаспорних українців»** автор ґрунтовно досліджує історичні особливості формування закордонного українства. Показує роль церковних інституцій та окремих релігійних організацій в зазначеному вище процесі. Дисертант доводить, що для більшості українців-емігрантів, які перебували в іншому культурному середовищі Церква

(релігійна інституція) стала єдиним чинником, щодо збереження культурної (мовної, етнічної,) ідентичності. Він зазначає, що спільні молитовні практики, культова й позакультова діяльність давала можливість українцям діаспори зберегти так звану «етнорелігійну матрицю» й не втратити історичну пам'ять.

Також, в другому розділі автор досліджує конфесійну належність українців діаспори. Він детально аналізує кожну з хвиль міграції українців за кордон й показує особливості існування різних християнських деномінацій в емігрантському середовищі. Доводить, що «за церковно-конфесійною ознакою в діаспорі серед українців переважають греко-католики, які першими емігрували із Західної України і створили перші українські емігрантські релігійні громади».

У третьому розділі **«Українські християнські церкви перед сучасними ідентифікаційними викликами»** дисертант розкриває сучасний стан української діаспори. Він узагальнює й аналізує всі ті виклики, які глобалізоване суспільство ставить перед традиційними українськими діаспорними громадами. Розкриває потенціал і спроможність релігійних інституцій української діаспори відповісти на них. Можна погодитися з ідеєю дисертанта, що стратегія подальшого розвитку та збереження української релігійної діаспори на пряму залежатиме від тих відповідей, які діаспорні церковні інституції дадуть на зазначені виклики. Також, можна повністю підтримати накреслені автором точкові зміни в діаспорному середовищі українців, які він пропонує, як власну візію та шлях щодо збереження унікальної ідентичності українців діаспори.

У зв'язку з викладеним вище зазначаємо, що за своєю актуальністю, теоретичною та практичною значимістю, науковим і методологічним рівнем, а також новим підходом у постановці й розв'язанні наукових проблем дисертаційна робота Георгія Филиповича відповідає вимогам, що висувуються до кандидатських дисертацій. Рукопис дисертації та її автореферат виконані на належному науковому рівні.

Разом із тим, аналіз вказаної вище дисертаційної роботи, який було проведено рецензентом дозволяє висловити й низку критичних зауважень до її змісту.

1. Не зважаючи на досить потужну розвідку щодо наукових підходів до визначення поняття релігійної ідентичності, яку дисертант проводить в першому розділі роботи, загально-методологічна парадигма автора по цьому питанню протягом всієї роботи лишається невизначеною. Є незрозумілим релігійна ідентичність українців діаспори це стала гомогенна сутність, або конструкція, яка базується на символічних елементах

традиції та сприйнятих нових культурних кодах та моральних імперативах.

2. В дисертаційному дослідженні автор зазначає, що одним з найважливіших джерел в дослідженні ним релігійної ідентичності українців діаспори є «безпосереднє спілкування з представниками релігійної діаспори, їх інтерв'ювання, гугл-анкетування». Однак, в списку літератури роботи посилання на ці джерела чомусь відсутні. У зв'язку з зазначеним вище, хотілося б більш предметно з'ясувати, які висновки були зроблені автором на підставі застосування вказаної наративної методологічної парадигми та, як ця інформація вплинула на концептуальні висновки й результати зроблені в дисертації.

3. Потребує уточнення задекларована автором ідея щодо «унікального типу релігійності українців діаспори». Дисертант досить побіжно окреслює це явище, яке на нашу думку є стрижневим для розуміння проблеми роботи.

Узагальнюючи слід зазначити, що незважаючи на зроблені зауваження дисертація **Филиповича Георгія Даниловича «РЕЛІГІЯ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ В ДІАСПОРІ»**, подана на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство, відповідає вимогам, закріпленим у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами та доповненнями, внесеними згідно постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656, від 30 грудня 2015 р. № 1159 та від 27 липня 2016 р. № 567), а її автор **Филипович Георгій Данилович** заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

**Офіційний опонент,
кандидат філософських наук, доцент,
головний спеціаліст відділу з питань релігій,
забезпечення права громадян на свободу
світогляду і віросповідання
Секретаріату Кабінету Міністрів**

Іван ПАПАЯНІ

Підпис

Сенюк І.В.
засвідчую

Перший заступник директора Департаменту
забезпечення документообігу
Секретаріату Кабінету Міністрів України

М. Марчук
«05» 04 2016 р.